

Р. В. Стефанчишен

доктор філософії в галузі права
ORCID ID: 0009-0004-2878-7551

МЕТОДОЛОГІЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню методологічних засад застосування заходів правового режиму та здійсненню їх класифікації. Встановлено, що методи, що є основою застосування заходів правового режиму воєнного стану слід визначити як способи та засоби впорядковуючого впливу суб'єктів, уповноважених на застосування заходів на поведінку інших суб'єктів і приватних осіб для забезпечення відповідності їх діяльності правовим вимогам, стабільному розвитку всієї сфери суспільних відносин, захищеності та реалізації публічних інтересів. Акцентовано увагу на тому, що методи, які виступають основою застосування заходів правового режиму воєнного стану є прямими з огляду на безальтернативність невиконання поставлених приписів та прийнятих рішень. Основою цих методів адміністративно-правового впливу є державний примус.

Зазначено, що класифікація заходів правового режиму можлива за різними критеріями: а) суб'єктом застосування; б) територією застосування; в) підставами застосування; г) суб'єктивом, до яких застосовується. Проте, практичного значення та доктринального значення має саме градація заходів правового режиму воєнного стану залежно від їх функціонального призначення. Стверджено, що це групування є умовними, адже усі заходи мають на меті одну мету та опосередковані єдиними умовами та підставами впровадження. Тобто, віднесення того чи іншого заходу до певної групи вказує на те, що саме це є основним призначенням обраного заходу, але не означає, що паралельно ним не забезпечуються інші можливі цілі.

Заходи правового режиму воєнного стану залежно від функціонального призначення класифіковано наступним чином: 1) ті, що мають охоронний характер, тобто спрямовані на збереження особливо важливих цінностей, включаючи забезпечення безпеки; 2) ті, що мають забезпечувальний характер, тобто спрямовані на створення умов для виконання поставлених завдань правового режиму воєнного стану; 3) ті, що мають втручальний характер, тобто спрямовані на можливість застосування заходів адміністративного примусу для відвернення та прискікання явищ, що погіршують стан національної та громадської безпеки; 4) ті, що мають контрольно-наглядний характер, тобто спрямовані на перевірку стану дотримання законності та встановленого порядку функціонування для максимального забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, заходи правового режиму воєнного стану, методологія, класифікація.

Постановка проблеми. Заходи правового режиму воєнного стану є невід'ємною складовою характеристики цього особливого правового режиму. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення заходів правового режиму воєнного стану, аналогічно і виокремлення методів на яких базується їх застосування. Методи, що використовуються уповноваженими суб'єктами для реалізації зазначених заходів є визначальними

для їх належного втілення. Одночасно питання класифікації заходів правового режиму воєнного стану є важливим для їх групування, виокремлення спільних ознак та особливостей застосування. Тому, проблематика є актуальною та безумовно доречною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження адміністративно-правових заходів виступало предметом наукових пошуків вчених з огляду на постійні трансформаційні їх зміни. Зокрема, вивченням цих питань займалися такі вчені-прав-

ники як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Т.І. Білоус-Осінь, Д.І. Голосніченко, Т.О. Карабін, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, Я.В. Лазур та інші. Введення в Україні правового режиму воєнного стану спричинило нові виклики у застосування окремих специфічних адміністративних правових заходів, що в свою чергу актуалізує необхідність наукового осмислення їх методології та проведення класифікації.

Мета статті – дослідити методологію виокремлення та застосування заходів правового режиму воєнного стану та здійснення класифікації останніх.

Виклад основного матеріалу. Базування заходів правового режиму воєнного стану на методах, що мають адміністративно-правову природу означає, що їм притаманно таких ознак, як: директивність, наказовий характер, однозначність команд, які не залишають можливості вибору варіантів, наявність великого апарату, що контролює виконання команд, пряму дію на волю підлеглих [1]. У загальному розумінні під методом, як правило, розуміється спосіб або прийом певної діяльності, або спосіб пізнавальної діяльності. Загалом за допомогою категорії «метод» позначається як спосіб організації відповідної діяльності, так і досягнення результатів такої діяльності. Аналіз наукових досліджень дозволяє акцентувати увагу на таких визначеннях адміністративно-правових методів:

а) це певні способи практичного виконання своїх адміністративних зобов'язань суб'єктами публічної адміністрації, які відповідають обсягу і характеру їх компетенції. Методи віддзеркалюють у своєму змісті юридично владні повноваження, сукупність яких обумовлена змістом адміністративно-правового регулювання» [2, с. 175];

б) це сукупність універсальних та спеціальних способів і прийомів, які застосовуються органами влади під час здійснення тих чи інших функцій публічного адміністрування або в процесі розробки, прийняття та реалізації рішень щодо впливу на керовані об'єкти» [3, с. 159-163];

в) це способи й засоби впливу органів публічного управління чи посадових осіб на керовані об'єкти; вони надають мож-

ливість визначити, як саме той чи інший суб'єкт публічно владних повноважень здійснює свою повсякденну управлінську діяльність» [4, с. 223-227] тощо.

Як бачимо із вищенаведених дефініцій, суть адміністративно-правових методів через прийоми та способи діяльності, але при цьому присутній управлінський акцент – вплив на підконтрольний або керований об'єкт. Як вже зазначалося, виконавчо-розпорядча діяльність включає в себе і так звану «неуправлінську» сферу, тому акцентувати увагу тільки на прямому впливі суб'єктів публічного адміністрування на підконтрольні суб'єкти є методологічно невірним.

Таким чином, методи, що є основою застосування заходів правового режиму воєнного стану слід визначити як способи та засоби впорядковуючого впливу суб'єктів, уповноважених на застосування заходів на поведінку інших суб'єктів і приватних осіб для забезпечення відповідності їх діяльності правовим вимогам, стабільному розвитку всієї сфери суспільних відносин, захищеності та реалізації публічних інтересів.

Вибір конкретного методу залежить від багатьох чинників: компетенції і повноважень органу публічної влади чи посадової особи, специфіки об'єкту адміністрування, поставлених цілей і функцій публічного адміністрування. Також застосування певного арсеналу методів владно-розпорядчого впливу, враховуючи характер цієї діяльності, повинно обов'язково відповідати принципу законності, також бути найбільш ефективним для досягнення мети, з якою застосовується. Зміст кожного методу публічного адміністрування, визначається за допомогою наступних ознак: 1) характер взаємозв'язку між учасниками публічної взаємодії; 2) прийоми та засоби, які використовуються (можуть бути використані) в процесі впорядковуючого впливу; 3) мотивація, якою забезпечується необхідна/бажана поведінка приватної особи або уповноваженого суб'єкта, що виступають підвладною стороною субординаційної або однією із сторін координаційної взаємодії. Найбільше прикладне значення, вважається, має групування методів залежно від сту-

пеня використання в управлінському впливі юридичної обов'язковості повноважень керуючого суб'єкта на: прямі (однозначний зобов'язальний вплив; відсутність можливості вибору варіанта активності; більш швидке та достовірне досягнення результату; виключення позитивної ініціативи; необхідність оперативного коригування; ускладнені процедури застосування); непрямі (опосередкований впливають на волю; багатоваріантність дій та можливість розсуду; сприяння активності приватних осіб; відтермінований і не безумовно гарантований результат; не вимагають регулярного розпорядчого втручання) [5; 6].

Можемо припустити, що методи, що виступають основою застосування заходів правового режиму воєнного стану є прямими з огляду на безальтернативність невиконання поставлених приписів та прийнятих рішень. Основою цих методів адміністративно-правового впливу є державний примус як спосіб цілеспрямованого впливу на поведінку громадян, а також діяльність підприємств і організацій, органів, служб та службовців апарату публічної влади в інтересах забезпечення оптимального рівня виконання вимог законодавства [7]. Застосування примусу покликано забезпечити виконання прийнятих рішень шляхом застосування певних заходів (попереджувальних, запобіжних чи заходів юридичної відповідальності) [8]. Не вдаючись до детального аналізу цього питання, у контексті здійснюваного дослідження, слід зауважити, що виключно примусовий характер як такий проявляється лише у здійснюваних заходах адміністративного припинення: наприклад, застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Інші складові загальноприйнятого трьохелементного розуміння примусу (наприклад: огляд, огляд територій та приміщень, проведення документальних перевірок) можуть реалізовуватися і без спротиву з боку приватної особи, коли вона розуміє, визнає і добровільно дотримується правових приписів. Отже, як видається, примус має місце лише за наявності протидії, та не всі обов'язкові заходи є примусовими за характером адміністрування.

Слід зазначити, що заходи правового режиму воєнного стану повинні відповідати критеріям: тимчасовості, що означає застосування виключно за виняткових тимчасових обставин; дотримання процедури введення, тобто держава зобов'язана оголосити про введення правового режиму воєнного стану та довести до відома громадян та публічних інституцій інформацію про застосовані заходи; адекватність та відповідності, що означає їх спрямованість на подолання реальної небезпеки та врахування території, де вони застосовуються і періоду їх дії; законності, що означає можливість застосування виключно на підставі закону. При цьому, обмеження основних прав і свобод громадян не припускає призупинення дії законодавства і не дозволяє порушувати основоположні права громадян.

Для заходів правового режиму воєнного стану притаманна суб'єктна специфіка застосування – вони можуть застосовуватись виключно спільно з військовим командуванням. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 3) [9] та Закону України «Про оборону» [10] до військового командування належатимуть: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [10]. Такий підхід з одного боку забезпечує контроль за застосовуваними заходами як суб'єктами публічної адміністрації, так і військовим командуванням, а з іншого – додатково вказує на військову складову умов введення заходів правового режиму воєнного стану.

Класифікація заходів правового режиму можлива за різними критеріями: а) суб'єктом застосування; б) територією застосування; в) підставами застосування; г) суб'єктів, до яких застосовується. Проте, практичного значення та доктринального значення має саме градація заходів правового режиму воєнного стану

залежно від їх функціонального призначення. Слід відмітити, що це групування є умовними, адже усі заходи мають на меті одну мету та опосередковані єдиними умовами та підставами впровадження. Тобто, віднесення того чи іншого заходу до певної групи вказує на те, що саме це є основним призначенням обраного заходу, але не означає, що паралельно ним не забезпечуються інші можливі цілі.

Відповідно, заходи правового режиму воєнного стану залежно від функціонального призначення можливо класифікувати наступним чином:

1) ті, що мають охоронний характер, тобто спрямовані на збереження особливо важливих цінностей, включаючи забезпечення безпеки. До них віднесемо, наприклад, встановлення (посилення) охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи; запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світлового та інших видів маскування;

2) ті, що мають забезпечувальний характер, тобто спрямовані на створення умов для виконання поставлених завдань правового режиму воєнного стану. До них віднесено, наприклад, запровадження трудової повинності для працездатних певної категорії осіб на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучення їх до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту;

3) ті, що мають втручальний характер, тобто спрямовані на можливість застосування заходів адміністративного примусу для відвернення та прискання явищ, що погіршують стан національної та громадської безпеки. До них віднесено, наприклад, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучення майна державних

підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану та видача про це відповідних документів встановленого зразка;

4) ті, що мають контрольно-наглядний характер, тобто спрямовані на перевірку стану дотримання законності та встановленого порядку функціонування для максимального забезпечення національної безпеки. До них віднесено, наприклад, перевірку документів, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком встановлених обмежень; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів.

Висновки і пропозиції. Встановлено, що методи, що є основою застосування заходів правового режиму воєнного стану слід визначити як способи та засоби впорядковуючого впливу суб'єктів, уповноважених на застосування заходів на поведінку інших суб'єктів і приватних осіб для забезпечення відповідності їх діяльності правовим вимогам, стабільному розвитку всієї сфери суспільних відносин, захищеності та реалізації публічних інтересів. Заходи правового режиму воєнного стану залежно від функціонального призначення класифіковано наступним чином: 1) ті, що мають охоронний характер, тобто спрямовані на збереження особливо важливих цінностей, включаючи забезпечення безпеки; 2) ті, що мають забезпечувальний характер, тобто спрямовані на створення умов для виконання поставлених завдань правового режиму воєнного стану; 3) ті, що мають втручальний характер, тобто спрямовані на можливість застосування заходів адміністративного примусу для відвернення та прискання явищ, що погіршують стан національної та громадської безпеки; 4) ті, що мають контрольно-наглядний характер, тобто спрямовані на перевірку стану дотримання законності та встановленого порядку функціонування для максимального забезпечення національної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Гук А.С. Адміністративні форми та методи публічного адміністрування. *Актульні проблеми державного управління*. 2013. № 1(43). С. 78–83.
2. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій. В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.В. Горбач та ін., 2011. 395 с.
3. Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М. Публічне адміністрування в Україні: навчальний посібник. Харків: Магістр, 2011. 306 с.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручн. У 2-х томах : Т. 1. Загальна частина / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк та ін. ; за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с. С. 299.
6. Білокур Є.І., Хамходера О.П., Авдєєв О.Р. Публічне адміністрування : навчальний посібник. Одеса, 2019. 142 с. DOI 10.32837/11300.12477 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12477>.
7. Голосніченко І.П. Стахурський М.Ф., Золотарьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття. Загальна та основна частина : навч. посіб. К., 2005. 231 с. С. 87.
8. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підруч. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 345 с. С. 236.
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
10. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

Stefanchishen R. V. Methodology for identifying measures of the legal regime of martial law and their classification

The article is devoted to determining the methodological principles of applying measures of the legal regime and implementing their classification. It is established that the methods that are the basis for applying measures of the legal regime of martial law should be defined as methods and means of regulating the influence of subjects authorized to apply measures on the behavior of other subjects and individuals to ensure compliance of their activities with legal requirements, stable development of the entire sphere of public relations, security and realization of public interests. Attention is focused on the fact that the methods that are the basis for applying measures of the legal regime of martial law are direct, given the lack of alternative to non-fulfillment of the prescribed instructions and decisions made. The basis of these methods of administrative and legal influence is state coercion.

It is noted that the classification of measures of the legal regime is possible according to various criteria: a) the subject of application; b) the territory of application; c) the grounds for application; d) the subjects to which it is applied. However, it is the gradation of measures of the legal regime of martial law, depending on their functional purpose, that has practical and doctrinal significance. It has been argued that this grouping is conditional, since all measures have one goal and are mediated by the same conditions and grounds for implementation. That is, the assignment of a particular measure to a certain group indicates that this is the main purpose of the selected measure, but does not mean that other possible goals are not provided in parallel.

Measures of the legal regime of martial law, depending on their functional purpose, can be classified as follows: 1) those that are of a protective nature, i.e. aimed at preserving especially important values, including ensuring security; 2) those that are of a security nature, i.e. aimed at creating conditions for fulfilling the tasks of the legal regime of martial law; 3) those that are of an interventionist nature, i.e. aimed at the possibility of applying measures of administrative coercion to prevent and suppress phenomena that worsen the state of national and public security; 4) those that are of a control and supervisory nature, that is, aimed at checking the state of compliance with the law and the established procedure for functioning to ensure maximum national security.

Key words: legal regime of martial law, measures of the legal regime of martial law, methodology, classification.